

ni zamenil z domačo „cigararico“, mi je neumljivo. Ali si ne more misliti, da s to besedo lahko označujemo tudi žensko, ki ne dela cigar, ampak — cigarete?

Nekoliko več življenjske svežine — vsaj v prvem delu — ko ti dve knjigi, ki sta prej moreči, dušeci — kaže P. Istratija: *Nerancula*. (Poslovenil M. Avsenak. V Ljubljani, Delavska založba. 1935. 137 str.) Melanholično sentimentalni konec bo raznežil sicer razne „nežne duše“, v primeri z vsem prejšnjim pa je nasilnost, s katero je pisatelj epični vozle presekala, ne pa razvil. Prevajavec piše svež, živ jezik, ki se mu samo včasih zatakne („En mulc samo čaka...“ str. 7). Težave mu dela označba za turško pipo na vodo. On piše (oziroma: je kratkomalo prepisal) „ki plačujejo nargileh“ (6), „pokaditi svoje nargileh“. V tej reči je pač najboljša, če povprašamo naše „turške“ rojake, kako oni tej pipi pravijo, potem pa si njihovo besedo kratko in malo izposodimo. Oni pravijo tej pipi „nārgila“, „nārgile“. Tej obliki se je prevajavec približal, ko je zapisal (132), kako je „srkal kavo in kadil nargilo“, samo da izraz še ni popolnoma pravilen: pravilno se govori „kaditi na(!) nargilo“, češar Slovencem menda ne bo treba posebe dopovedovati. Tujke kakor „aman“ (70), „bre“ (71), „belea“, „pakoste“ (89) bi bilo vsekakor treba nadomestiti z umljivimi domačinkami. —

Vkljub obširnemu in temeljitemu uvodu prevajavca bodo A. Gida „Vatikanske ječe“ (V Ljubljani. Tiskovna zadruga. 1934. Prevedel A. Ocvirk. 313 str.) za mnovega slovenskega čitatelja vendarle pretirno oreh. Sicer so že v naslovu označene kot „Ironičen roman“, toda površen čitatelj tako označbo vse prerad prezre, ali pa si jo tolmači pregrobo. Tako bo večina zadovoljna z bogato snovnostjo, ki jo pisatelj razpeta pred očmi čitatelja. Za te bo najboljše, če s svojim čitanjem nehajo na predzadnji strani, kjer pravi Gide: „Tu se začenja nova knjiga.“ — V uvodu prevajavca se pozoren čitatelj ustavi ob stavku: „Vse: telo, svet, zemlja, pokrajina, večerno in jutrnje nebo, vse se odzrcalja v duši“ (str. 8). „Odzrcalja“? Čemu in zakaj ne „zrcali“? Pač zato ne, ker pisec, ko je to besedo zapisal, ni imel prav nobenega čuta za pravi, slovenski pomen besede „zrcaliti“, ampak je imel pred očmi francosko „reflektiranje“, ki se je potem „od-zrcalilo“ v njegovi monstrozni novi tvorbi. In ker je nekako podzavestno — kakor mnogi med nami! — obseden od misli, da morajo biti glagoli čim bolj komplicirani, da bodo tem „nazornejši“. Pa je — in v umetnosti že celo! — ravno nasprotno res!

J. A. Glonar,

Kritika

France Kidrič. Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetkov do marčne revolucije. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1935. 4. snopič.

Notranja struktura in zunanja podoba Kidričeve Zgodovine sta tudi v najnovejšem snopiču ostali takšni, kakršni sta bili v prejšnjih. Avtor je hotel z največjo zunanjo izčrpnostjo objeti vsebino literarnega in kulturnega ter narodnega življenja sploh na Slovenskem v dvajsetletju 1799.—1819. Ker ne priznava ali vsaj dovolj ne vpoštevata samosvoje dinamike našega narodnega življenja, zato se mu tudi naša slovstvena zgodovina kaže kot rezultanta najraznovrstnejših tujih kulturnih in političnih vplivov, v najugodnejših primerih mogoče tudi kot duhovni produkt domačih, toda večinoma samo osebnih nagibov in sil.

Tako je sestavil skoraj nepregledno vrsto mozaikov, ki nam predočujejo v nepretrgani vrsti po vzgledu primitivnih risb našo politično, kulturno in slovstveno preteklost. Res jih je skušal združiti in osredotočiti v osebnostih Ž. Zoisa, V. Vodnika, J. Kopitarja, J. Primca in še nekaterih ter jih oživiti z idejo preporoda. Toda premalo se je brigal za to, da bi te vodilne osebnosti prikazal kot žive ljudi, rastoče iz globin slovenskega socialnega in duhovnega življenja, kakor je tudi preporod sam pojmoval preveč mehansko in logistično.

Z neutrudno iznajdljivostjo je zbral vse podatke, ki so se nam ohranili v kakršnikoli zvezi z vodilno idejo, z osebnostmi ter političnimi razmerami te dobe, (skoraj popolnoma pa je zanemaril socialne razmere), ter se je tako s periferije skušal približati — slovstvenim dejanjem te dobe. Obenem je opravljal delo političnega, kulturnega in literarnega zgodovinarja, življenjepisca, estetskega sodnika, na nekem mestu celo — zdravnika. Ni čuda, da ni mogel svojih raznovrstnih dognanj povezati v celoto. Vsaktera vest se mu je zdela enako pomembna. Zato ni mogel presoditi, katera je važna kot neko literarno-zgodovinsko spoznanje samo po sebi, kakor se tudi ni mogel odločiti za to, da bi marsikatero sploh prezrl ali pa jo vsaj uporabil samo kot okvir za sliko — slovstvenega oziroma kulturnega življenja. Zato je vsebina njegove knjige zavita v težak, svinčen slog. Slovstvena in vsaktera zgodovina mora biti pač še nekaj drugega kakor točna inventarizacija in časovna razvrstitev gradiva.

Kljub temu pa čutim v Kidričevih hladnih besedah in trditvah globoko osebno in nacionalno ljubezen do naše slovstvene zgodovine. Le njegova prestrastna želja po zunanji popolnosti mu je zameglila pogled na bistvo literarne zgodovine ter mu zmedla pravičen, morda celo velik načrt.

Mislím, da je tega kriva navidez malenkostna, v bistvu pa usodna zamenjava. Kidrič se namreč v praksi premalo zaveda, da je poglobljena snov slovstvene zgodovine — besedni spomenik — prav za prav samo besedna umetnina — plod s stvariteljsko domišljijo obdarjenega človeka, ki se rodi v trenutkih, o katerih po navadi ne poroča noben pisani vir. Vse osebne in še bolj seveda vse druge okoliščine, ki jih ohrani tradicija ali zgodovinski vir o rojstvu besedne umetnine, so drugovrstnega pomena. Prvotna in odločilna je le ona sama za bravca, kritika in zgodovinarja, ki more najprej iz nje (z večjo ali manjšo verjetnostjo) sklepati o osebnih in drugih momentih njenega nastanka. In če so si zakoni in dejstva, ki jih odkrije kritik v umetnini, navzkriž s sekundarnimi poročili sodobnikov, virov ali umetnika samega, mora kritik verjeti samo umetnini in svojemu nepodkupljivemu kritičnemu čutu in ne le-onim.

Naj omenim le dva primera, kjer se mi zdi, da Kidrič najhuje greši zoper to načelo. Prvič zavrača mnenje naših starejših slovstvenih zgodovinarjev, ki so videli pričetek našega narodnega in kulturnega preporoda že v protestantskem slovstvu 16. stoletja. Kidrič dokazuje, češ kako to, da bi bili Slovenci v drugačnem položaju kakor drugi narodi, ki so živeli v enakih življenjskih pogojih, pa so vendar doživeli preporod 200 let kasneje. Ta ugovor je sad njegove premehanske kopije periodizacije češke slovstvene zgodovine ter prepovršnega gledanja na zunanje kriterije v naši slovstveni zgodovini. Čeprav so si naši protestantje sposodili morebiti vsa slovstvena gesla pri nemških reformatorjih in so delali samo za protestantsko versko ideologijo, so vendar vsaj nekateri megleno čutili, da ima njihovo nabožno slovstvo tudi

žive klice bodočega nacionalnega preporoda. Slovenci so se naselili v novi domovini kot svoboden narod. Ko so jih Nemci premagali, so izgubili vse znake samosvojega kulturnega in političnega življenja. V 16. stoletju pa je izšla Bohoričeva slovnica z znamenitim uvodom, ki je dokazovala, da je kljub vsemu ostala praslovenska, nacionalna in jezikovna enotnost in da so tudi Slovenci njen del.

Pohlin je v 18. stoletju Bohoričevo misel sam ponovil v prvi izdaji slovnice, medtem ko jo je v drugi izdaji sploh opustil. Ali ni torej resničneje govoriti o slovenskem preporodu v 16. kakor pa v 18. stoletju, zlasti če pomislimo na vse druge okoliščine in dogodke v našem slovstvu v 16., 17. in 18. stoletju. Drugi primer, ki razkriva pomanjkljivost Kidričeve literarno-zgodovinske misli, vidim v njegovi razlagi Prešernove pesmi. Nastanek Prešernove pesmi razlaga kot „poetični dnevnik“ ljubezni do Primčeve Julije in drugih. Toda zakaj plane na pr. iz Sonetnega venca takšna ognjevit izpoved domovinske ljubezni pri pesniku, ki „si ni prisvojil vseh gesel preporodne dobe“? Od kod visoka samozavest o kulturnem, nacionalnem, da, človečanskem poslanstvu pri „metulju v ljubezni“?

To so navidez gluha vprašanja, na katera ni odgovora, toda literarni zgodovinar jih ne sme preslišati; kajti v Prešernovi pesmi mora biti odgovor nanja. In ta odgovor nas zanima bolj kakor vsi podatki o Prešernovih Lavrah (?) in njegovem zdravstvenem ali pa premoženjskem stanju.

V našem snopiču nadaljuje Kidrič s pregledom Vodnikovega dela v „tretjem desetletju Zoisovega mentorstva“ (1799.—1809. l.). V prejšnjem snopiču je podrobno slikal zunanje okoliščine Vodnikovega življenja in dela v tej dobi. Tu pa ga kaže na osnovi Kopitarjeve korespondence z Dobrovskim pri slovstvenem delu. Razpravlja o njegovem slovskem in pesniškem delu. Kidričevo domnevo, da je osmero novih Vodnikovih pesmi izšlo v Mali priliki, potrjuje odlomek Kopitarjevega pisma Dobrovskemu z dne 6. februarja: „In den Sackkalendern hat Vodnik in den letzten Jahren einige Fabeln versificiert (gereimt), die wie die zum Theil eben aus ihnen wider bestehende Sammlung die Pesme za pokushino, nicht übel sind.“

Karakteristika Vodnikove pesniške delavnosti je pravilna, čeprav nekoliko ozkosrčna. Primerjava Plesarja z Zadovoljnim Krajncem je napačna. Prva pesem je satira, ona pa slavospev. V Nemškem in krajnskem kojnu vidim ost zoper germanizacijske tendence, kar dokazuje pozneje spremenjen naslov Pemsek ino krajnsek kojn, čeprav je morebiti prav zaradi novega naslova mogoča tudi Kidričeva razlaga. Toda njena vsebina je narodno protestna. Brambovska dobra volja je najsvobodneje prevedena, Metelko poroča, da je Vodnik v nji porabil neko narodno pesem.

Preseneča Kidričevo uporno iskanje logičnosti v Vodnikovih pesmih. V vseh je namreč tista notranja logika, ki daje Vodnikovi pesmi njeno bistvenost. Vršac že po pesnikovem primarnem doživetju ne spada v racionalistično poetiko 18. stoletja. Vodnikova ljubezen do narave in posnemanje narodne pesmi sta romantični črti, ki ga dvigata iz prosvetljenstva. Nesmiselno je tudi pretrdovratno iskanje tujih pesniških odmevov, saj vidimo, da raste Vodnikova pesem iz narodne tako, da bi jo mogel slovenski človek čim lažje podoživeti. Prevajal pa je Vodnik samo to, kar mu je bilo naročeno ali pa mu je ustrezalo po čuvstvu in misli. V Vodnikovi šolski zgodovini se mi zdi najvažnejše ono mesto, kjer govori, da se je ljudstvo v 2. pol. 18. stol. samo od sebe (aus eigenem Triebe) lotilo branja in pisanja.

Ker je Kidričeva knjiga sestavljena po desetletjih, kar je dobro, ker nam kaže posamezne literarne delavce na pregledni ploskvi v sočasnem stremljenju in spet slabo, ker so slovstvene osebnosti prikazane razblinjene, beremo po opisu Vodnikovega dela v prvem desetletju 19. stoletja oceno Kopitarjeve slovnice. Ocena je izčrpana, vendar mestoma nejasna, ker je kritik natrpal preveč dejstev v nepregledne, na nekih mestih celo nerazumljive stavke. Omenil bi, da so Katonovi izreki posneti po Pohlinoi slovnici in ne po Vodniku, kakor so tudi odstavki iz Komenskega prepisani iz Hipolitovega prevoda.

Izmed Vodnikovih učencev prikazuje Kidrič nato: J. A. Zupančiča, J. N. Primca in Franca Bilca. Pri prvem naj pripomnim le, da je Zupančič sam omenil, zakaj si pesmi o stiških menihih ni zapisal: „Mir war es damals leider! nicht möglich eine Abschrift davon zu nehmen; denn meine Reisegefährten erlaubten mir kaum so viel Zeit, selbes zu hören, und später konnte ich es trotz aller meiner Bemühungen nicht in die Hände bekommen.“ (Der Turnier zwischen den beiden Rittern...)

Po oceni slovstvenega dela ostalih slovstvenih krožkov na Kranjskem in v ostalih slovenskih pokrajinah, ki ne prinašajo nič pomembnega, se pisec ustavi pri Jarnikovi pesmi. To je velika zasluga Kidričevega dela, da je opozoril in pravilno ocenil Jarnikovo lirsko pesem. Dobro prikazuje Kidrič nato akcijo devetih štajerskih duhovnikov za nemško-slovenski slovar 1803.—1804. l. Nadalje osvetljuje Primčeve pesniške poskuse: brambovske pesmi, izvirno pesnitev Mars z Belono in nekatere lirske drobtine. V poslednjih je že sled Goethejeve in romantične lirike. Po natančnem pregledu poslednjih Pohlinovih spisov sklene Kidrič poglavje in prične s „četrtim razdobjem Zoisovega mentorstva 1809—13.“

Po omenitvi evropskih „važnih literarnih novosti“, ki se njemu samemu zde malopomembne za takratno naše slovstvo, podrobno riše politične in kulturne razmere v Napoleonovi Iliriji in v Notranji Avstriji, kolikor je bila slovenska, nekoliko tudi pri drugih narodih, ki so živeli v podobnih razmerah kakor Slovenci. Nato podaja duševno podobo Jerneja Kopitarja, ki je postal v tem času slovstveni mentor ilirskih in avstrijskih Slovencev. V Kopitarjevi karakteristiki se mi zdi napačna oznaka: „stoično uravnovešen humanist, humanist s stoično osnovo“. Vem, da se je Kopitar sam tako označeval, toda tej oznaki ugovarja sleherna vrstica njegovega pisanja, kakor tudi vsaka gesta njegovega dejanja in nehanja. Kidrič sam pravilneje imenuje njegov temperament sangviničen, morda je bil celo izrazit kolerik, s potezami pristne kranjske zamerljivosti in nevoščljivosti. Birokratska duša se je borila v njem z velikim jasnim umom ter si ga je večkrat podvrgla.

Nato opisuje Kidrič gospodarski in duhovni zaton v dnevih Ilirije ter Vodnikov obojestranski dvig. Ostali akterji našega kulturnega življenja razven Primca so primerno svoji malopomembnosti očrtani bledeje. Primca slika Kidrič na osnovi njegove korespondence, pesniškega, pisateljskega in organizacijskega dela dovolj objektivno. Celo domneva, da je bil že takrat na meji normalnosti in psihotičnosti, je sprejemljiva. Škoda, da ni Kidrič v izdaji Primčevih pisem ponatisnil v celoti baš onega pisma, ki bi bilo najboljši kažipot v umevanje Primčeve duševnosti. Duh njegovega dela pa razodeva prej prvine nekakšne cikloidnosti kakor shicoidnosti, če ga že hočemo označiti po Kretschmerjevem nauku. Jaz bi ga rajši označil kot žrtev

Wertherjevske psihoze. Ker ni mogel Wertherju v svoji ljubezenski nesreči slediti v smrt, je pobegnil v blaznost. Saj ga tudi Kidrič v nadaljnjih izvajanjih slika kot človeka drugačnega ustroja kakor so shicoidniki. Podoba je, da je tudi Kopitarjev izraz o Primčevem temistoklejskem (častihlepnem) značaju krivičen ter zadeva prej Kopitarja kakor njega.

Kidrič je izvrstno popisal Primčevo organizacijsko delo v Gradcu, premalo pa je upošteval njegovo pisateljstvo. Po orisu kulturnih razmer v Iliriji nadaljuje Kidrič opis Vodnikovega slovstvenega dela. Najprej govori o slovarju in o Iliriji oživilni. Tu je ponovil ostro sodbo o Vodniku pesniku. Vrh Ilirije oživiljenje je poslednjih petero kitic. Tu je izražena vsa globina Vodnikove kulturne in politične miselnosti. Kidrič ni opazil, da so prav ti verzi najkrasnejša manifestacija slovenskega preporoda. Kitica:

„Duh stopa v Slovence,
Napoleonov,
En zarod poganja
prerojen, ves nov.“

kaže, da je bila Vodnikova pesniška ideja, pa tudi njegova presoja kulturnih in socialnih pretresov globlja, kakor pripoveduje Kidrič. Njegova logicistična ocena kaže, da je slep za pesniške ideje. Morda ga je zavedel Kopitar, ki tudi ni mogel odpustiti Vodniku, da je zložil odo „metro quo plésant Krajnci“. Toda če pomislimo, da je Homerjeva Ilijada spesnjena v metru grškega plesa, bomo Vodnika samo hvalili.

Besede: „Zveličana bodem...“ pa kažejo, da je Ilirija zveličana res v razvojni zvezi z Ilirijo oživiljeno.

Po oceni Vodnikovih šolskih knjig razpravlja Kidrič o ostalih literarnih možeh te dobe. Omenja Zupanovo oceno Primčevih Branj, ki je zadala Primcu poslednji udarec. Zupana je naščuval Kopitar zoper Primca. Vendar preseneča hladnokrvnost, s katero je Zupan ocenil Primčevo delo, saj sta bila vsaj navidez prijatelja. Kopitarjev vpliv na neke ljudi je moral biti strašen.

Dobro sta orisana Ravnikar in Jarnik. Zlasti Jarnikovo pesniško delo je pravilno ocenjeno. Tudi Modrinjak je tu prvič v naši slovstveni zgodovini pravilno označen kot pesnik.

Primčeve pesmi bi bile vredne podrobnejše analize, saj so najbolj doživete izmed vseh, v tej dobi spesnenih. Pa tudi Branja, Prava pot in Bukvar so kljub jezikovnim napakam pomembna dela. Vsekakor pa zasluži Primic boljšo oceno kot filolog. Iz prleškega narečja je vnesel mnogo besed vsaj kot dopolnilo v svoje spise. Morda ga je prav ljubezen do prleškega govora pokopala kot pisatelja Branj. Primic je hotel graditi postopoma. Zato je pisal zoper svoje prepričanje v Branjih jezik, ki je bil preveč pod vplivom štajerskega popačenega narečja. To neopreznost oziroma nezvestobo pa je pograbil Zupan in ga prehudo skritiziral.

Po opisu Kopitarjevega publicističnega dela načne Kidrič novo poglavje, ki ga imenuje „peto razdobje Zoisovega mentorstva“. Neumestnost delitve po osebnem kriteriju, ki sem jo omenil že v oceni 4. snopiča, se jarko kaže v teh poglavjih, ki prikazujejo dobe, v katerih pač o kakšnem Zoisovem mentorstvu ne moremo več govoriti. Kakor je Kidrič pozoren na vsak zunanji povod za nastanek nekega slovstvenega dela, tako ga notranja socialna diferenciacija slovenskega ljudstva le malo zanima. V tem poglavju je Kidrič

najprej načrtal natančen pregled kulturnega in političnega življenja v Evropi v letih 1815—1819. Pomudil se je tudi pri češkem, srbskem in hrvaškem slovstvu te dobe, orisal posledice, ki jih je imel Napoleonov padec za naše politično in kulturno življenje. Nato je opisal Zoisovo in Vodnikovo življenje, označil življenje Ravnikarja, Metelka, Primca, Jarnika in Kopitarja z manjšimi duhovi.

Tudi najnovejši snopič Kidričeve Zgodovine prinaša toliko množino novih dejstev ali pa vsaj novih razjasnitev, da je neobhodno potreben vsakomur, kdor se hoče o tej dobi natančneje poučiti. Seveda pa zahteva od bralca velikega napora, ker je Kidričeva zgodovina kljub simetrični zgradbi zaradi prenatrpanosti z dejstvi težko pregledna. Toda kdor se vanjo vživi, najde kmalu ključ do njenih zakladov. Pomisleki, ki sem jih ob nekaterih važnejših mestih zapisal, so seveda individualni. Toda mislim, da jim nikdo ne more očitati upravičenosti. Izrazil sem jih iz ljubezni do naše literarne zgodovine, ki sloni še skoro vsa na Kidričevih širokih ramah, torej iz ljubezni in spoštovanja do njegovega življenjskega dela. A vendar v pričanju, da je treba delati tudi na drugih osnovah. Anton Slodnjak.

Dr. France Stelè, Monumenta artis slovenicae. Ljubljana 1935. Akademsko založba. — Snopič 1.—8.

Znanost, ki je v našem stoletju najbolj napredovala in se izoblikovala v popolnoma novih smereh, je brez dvoma umetnostna zgodovina. Od apoteoze klasičnih umetnosti, kakršne je kljub zakasnelosti pisala celo še prejšnja generacija, se je nova znanost odvrnila na pota samostojnega iskanja ter odkrila znanstveno zanimivost in pomembnost v dotlej popolnoma zanemarenih in podcenjevanih dobah ter narodnih celotah. To je posledica zapuščanja normativne estetike in poglobljanja v splošne duhovne vrednote zgodovinskega razvoja, kar je šele omogočilo obravnavanje likovne umetnosti kot celote. Gotovo ima za novo razvojno pot velike zasluge že romantika, ki se je prva odvrnila od klasične antike, vendar je pa to storila iz golega nacionalnega nasprotja. Objektivno stališče je zavzela šele moderna umetnostna znanost, ki je razširila svoje obzorje čez vse dobe in province umetnostnega ustvarjanja. S tako poglobitvijo je nastala tvorna historiografija, ki je pričela aktivno raziskovati tudi dotlej neznane dobe in naša spomenike, kakršne so vse prejšnje dobe zametavale ali pa celo namenoma uničevale. S takim delom se je znanstveno polje ne le razširilo, ampak se je tudi celotna razvojna slika dovršila, delo je postalo popolnejše in vsa gibala zgodovinskega in stilskega razvoja so dobila pravilnejšo oceno.

Tako je tudi slovenska umetnostna historiografija, ki se je prav za prav rodila z modernim razmahom te znanosti, pričela svoje delo, posvetivši velik del svojih moči dotlej skoro neznani zgodovini slovenske likovne umetnosti. Če je hotela doseči več, kot le zbiranje arheološkega gradiva, je morala poseči ne le po malo znanih in dotlej zanemarnjenih spomenikih, ampak se je morala odločiti tudi za polje iskanja deloma že uničenih spomenikov, s katerimi naj bi se izpolnile vrzeli v davni preteklosti našega umetnostnega razvoja. Največ svojega truda in znanja je posvetil takemu delu France Stelè, ki je v svojem dolgoletnem konservatorskem delovanju odkril

in opisal veliko število gotskih fresk, rešenih izpod kasnejšega beleža in barve. Specializiran za to dobo je mogel F. Stelè sestaviti ne-le skupine gotskih spomenikov, temveč je tudi poizkušal ugotoviti stilski razvoj našega srednjeveškega slikarstva. Po teh poizkusih je sedaj stopil pred nas z obširno publikacijo, ki naj v dobrih slikah pokaže vse važnejše spomenike slovenske umetnostne preteklosti: v resnici podjetje, ki je zanj težko najti založnika, in morda še težje optimističnega avtorja. „Monumenta“ so našla oboje in jim je treba želeli le srečno nadaljevanje.

Stelètovo delo ima zelo obširen program. Razdeljeno je na 36 snopičev, ki izhajajo mesečno. Njihov format je folio, obsegajo pa štiri strani samostojnega besedila v slovenščini in francoščini ter 8 listov reprodukcij. Začasni ovitek nosi Plečnikovo risbo.

Celotno delo je po objavljenem programu zamišljeno v štirih zvezkih, od katerih bo prvi najobsežnejši, število snopičev pa pri ostalih progresivno pada. Prva dva zvezka bosta obsegala slikarstvo (srednji vek ter barok z romantiko), tretji zvezek arhitekturo, četrti pa kiparstvo. Na koncu vsakega zvezka izidejo opombe, na katere se avtor poziva v besedilu.

Ta program, ki je v celoti trden in se spreminja le po potrebi med delom, v splošnem potrjuje že znano Stelètovo koncepcijo zgodovine slovenske likovne umetnosti, ki jo je pa modificiral v smislu novega gradiva in tudi v smislu razpravljanih vprašanj. Po obsežnosti bo prvi zvezek največji; obsegal bo dobo, ki ni le Stelètu znanstveno najbližja, ampak nam tu največ daje iz svojega lastnega odkrivanja in klasificiranja. Čeprav je delo šele v začetkih in tudi prvi zvezek še ni gotov, je vendar mogoče že sedaj spregovoriti o Stelètovem delu samem.

Ker je vsak zvezek mišljen samostojno, se Stelè ni mogel odločiti za pričakovano razvrščanje časovno nanizanih spomenikov slovenskega gotskega stenskega slikarstva, ampak je skušal gradivo razporediti v nekake celote. V prvem sešitku je kratek pregled razvoja srednjeveškega stenskega slikarstva v Sloveniji, potem pa sledijo snopiči z opisom monografskih, topografskih in mojstrskih enot. Stenskem slikarstvu bosta sledila snopiča z oltarnimi podobami in (latinskimi) rokopisi. Gradivo je na ta način postalo dostopnejše naročniku, ki od snopiča do snopiča uživa to monumentalno delo o slovenski umetnosti. Celota pa bo gotovo zaradi menjave merila nekaj trpela, čeprav ne tako, kot druga podobna dela. Končno je treba pomisliti, da Stelètovo delo nima namena sintetične zgodovine, ampak je v prvi vrsti programatična publikacija spomenikov samih.

Vkljub obširnemu programu ne bo mogoče objaviti vsega, kar je slovenske gotike ušlo pogubi časa. Vendar je Stelètovo delo pokazalo spomenike, ki so bili doslej veliki večini neznani in odpira poglede v umetniško preteklost celih provinc. Tu je treba v prvi vrsti omeniti Prekmurje s čisto svojevrstnim razvojem in spomeniki, ki dajejo tej pokrajini prav posebno vrednost. Jugo-zahodni del Slovenije je iz umljivih vzrokov slabše zastopan; tam je konservatorsko delo še prav zelo potrebno. V Monumentih se prvič pokaže celotni razvoj gotskega slikarstva na Kranjskem in Štajerskem v izbranih delih, ki govore o kvaliteti našega srednjeveškega slikarstva. Spremljajoči tekst pojasnjevalno govori o spomenikih samih. S temi podatki postanejo dela vsakomur dostopna. Največ skrbi polaga avtor na reprodukcije,

ki bodo gotovo za dolgo dobo morale zadovoljiti vse, ki se bodo pečali s slovensko umetnostjo bodisi znanstveno, bodisi estetično. Tudi v tem pogledu opažamo evolucijo, ki z vedno večjo skrbjo oblikuje iz ilustracije tablo kot samostojno učinkujoči umetnostni spomenik. Tehnika reprodukcije je dovršena, papir za naše razmere izredno dober. Čeprav je vsa izdaja, kolikor je je doslej izšlo, prijetno iznenadila naše pričakovanje, naj bo zabeležena še naša želja, ki se bo morda kdaj v bodočnosti izpolnila: naj bi se katera slika tiskala tudi v barvah.

K delu, ki se nadaljuje, se bomo vrnili ob prvem delnem zaključku. Požrtvovalnosti pisateljevi in založnikovi naj sledijo še naročniki, da bo mogoče to potrebno publikacijo dovršiti.

F. Mesesnel.

Onstran meje

Slovenska narodna manjšina na Koroškem

Razmere nas silijo, da gledamo na razvoj dogajanj stvarno, brez sentimentalnosti. Marsikod smo se temu že privadili, kakor na primer pri socialnem problemu, samo da tu pogosto nadomeščamo sentimentalnost s — farizejstvom. Ne bilo bi pa želeli, da tudi glede manjšin zagrešimo to svojevrstno zamenjavo. Zato bom skušal navesti nekaj dejstev, ki naj bodo uvod v dokončni prehod iz romantičnega gledanja v resničnost.

Slovenska manjšina na Koroškem se je vsa leta po plebiscitu pa do nedavnega časa politično izživljala v duhu objektivne pravičnosti kot posledice mednarodnih obvez pod pokroviteljstvom najvišje ustanove moderne demokracije urejenosti — Zveze narodov. Manjšina je videla v tem zadosti močno garancijo, da se bodo njene težnje spoštovale, saj se je zdelo vendar nemogoče, da bi se upala mala Avstrija izigravati zahteve instance, ki je bila določena, da vlada svet. Minilo je nekaj let čakanja, češ: vse pride s časom, ko se razčistijo razmere in se pozabijo najhujša nasprotja izza glasovanja. Med tem se je državna večina sijajno znašla v novem položaju. Začela je sistematično ignorirati zahteve manjšine, ki se je zaman sklicevala na mednarodne obveznosti, pri tem pa se naglo bližala spoznanju, da je mednarodna zaščita manjšin votel pojem brez življenja in udarnosti.

Iz zaupanja v „objektivno pravičnost“ in v „višjo silo“ v obliki Zveze narodov si je mogoče razlagati dosledno pasivnost voditeljev slovenske manjšine. K temu lahko dodamo še apriorno prepričanje, da je vsak aktiven stik z večino te ali druge strankarske usmerjenosti že v naprej obsojen v neuspeh. Tako se je moglo zgoditi, da sta manjšina in večina živeli celo desetletje v umetno odmerjenem prostoru kot dve popolnoma tuji telesi brez sleherne povezanosti, toda v neprestani in — razume se — neenaki borbi. Manjšina je bila radi svoje pasivnosti izpostavljena naskoku celokupne večine, ki je bila sicer strnjena in enotna edinole v tem osamljenem primeru. Radi neelastičnosti voditeljev nimamo beležiti nobenega primera, da bi kaka večinska stranka paralizirala vsaj majhen delež udarcev, namenjenih manjšini.

Nemci v Jugoslaviji so se v tem pogledu povzpeli do zavidljive spretnosti. Da pa ne bi kdo kratko malo primerjal in iz tega izvajal zaključkov, moram